

MĀKSLINIEKA ROMANA SUTAS (1896–1944) PĒDĒJIE DZĪVES GADI GRUZIJĀ

Natalja Jevsejeva

Natalja.Jevsejeva@lnmm.lv

Atslēgas vārdi: *Romans Suta, Gruzija*

Romans Suta atstāja Latviju 1941. g. vasarā un aizbrauca uz Gruziju. Iemesls tam bija Tbilisi kinostudijas direktora Mihaila Čiaureli aicinājums un kino dekoratora darba piedāvājums, ko Suta saņēma Maskavā sava komandējuma laikā 1941. g. pavasarī, kad iepazinās ar Čiaureli. Tbilisi Suta paspēja pabeigt trīs filmas, bet veiksmīgu karjeru izjauc viņa arests 1943. g. septembrī. Arestēts par kontrrevolucionāru darbību un pretpadomiskiem izteikumiem, Suta pavadīja cietumā deviņus mēnešus. Lieta izmeklēšanas gaitā izvērtās par nopietnu skaļu procesu, kurā tika arestēti 23 cilvēki, no tiem dažiem, ieskaitot Romanu Sutu, tika piespriests un izpildīts nāvessods. Gruzijas Iekšlietu ministrijas arhīva materiāli ļauj daļēji rekonstruēt notikumus un saprast Romana Sutas lomu šajā lietā.

Romana Sutas un Aleksandras Beļcovas muzeja izveidošana 2008. g. aktualizēja šo mākslinieku radošo mantojumu. Jaunie fundamentālie pētījumi turpināja mākslinieku meitas Tatjanas Sutas (1923–2004) veikto un ieguva citu mērogu. 2016. g. aprīlī, Romana Sutas 120 gadu jubilejā, iznāca apjomīga monogrāfija par mākslinieku, kurā tika apkopots gan plašs vizuālais materiāls — Sutas glezniecība, grafika, lietišķā māksla, scenogrāfija, fotogrāfijas, dokumenti, manuskripti, sarakste, gan arī speciālistu teksti par viņa biogrāfiju un stājmākslu (*Dr.art. Dace Lamberga*), par Sutas dalību izstādēs Francijā un viņa kontaktiem ar franču māksliniekiem (*Dr.art. Gledisa Fabra — Gladys C. Fabre*), par Sutas scenogrāfiju un interjeru noformējumiem (*Dr.art. Natalja Jevsejeva*) un arī veikto kinomākslā (*Dr.art. Inga Pērkone*).

Neskatoties uz augušo pētnieku interesi par Sutas daiļradi, viņa biogrāfijā joprojām eksistē baltie plankumi, un proti, līdz šim nebija informācijas par viņa dzīves pēdējiem gadiem un uzturēšanos Gruzijā. 1941. g. jūlija sākumā Suta ar pēdējo vilcienu, kas gāja austrumu virzienā, atstāja Latviju un devās caur Maskavu uz Tbilisi. Viņa Rīgas kinostudijas kolēģis Vilis Lapenieks vēlāk atcerējās,¹ ka dažus mēnešus pirms aizbraukšanas Suta, atrodoties komandējumā Maskavā, bija iepazinies ar toreizējo Tbilisi kinostudijas direktoru Mihailu Čiaureli (1894–1974). Sutu savaldzināja gruzīnu režisora personība, un tieši tad viņš iedegās ar domu aizbraukt uz Gruziju, jo vairāk tāpēc, ka Čiaureli, kam arī patika latviešu mākslinieks, aicināja Sutu strādāt Tbilisi kinostudijā.

Pēc atbraukšanas uz Tbilisi Suta uzreiz tika pieņemts vietējā kinostudijā par mākslinieku dekoratoru. To apliecinošus dokumentus vēl 20. gs. 50. gadu beigās Tbilisi kinostudijas arhīvā redzēja Tatjana Suta un par to veica atbilstošus pierakstus savā kladē², bet bez precīziem fondu, aprakstu un lietu numuriem. Diemžēl vēlākais ugunsgrēks arhīvā 20. gs. 90. gados, kura laikā gāja bojā liela daļa dokumentu, neļauj precizēt šo informāciju. Jaunajā amatā Suta uzreiz sācis intensīvi strādāt pie filmas “Melnajos kalnos” (režisors Nikolajs Šengelaja, 1903–1943), kas vēstīja par maza serbu ciemata iedzīvotāju cīņu pret fašistisko karaspēku Dienvidslāvijas kalnos. Šīs filmas pirmizrāde notika 1941. g. novembra sākumā. Jau nākamajā gadā tika pabeigta vēl viena Sutas-dekoratora filma “Nenotveramais Jans” (režisori Vladimirs Petrovs, 1896–1966, Izidors Anņenskis, 1906–1977) par čehu pagrīdes antifāšistiem Prāgā 1939. gadā. Suta arī strādāja pie filmas “Džurgaja vairogs” (režisori Semjons Dolidze, 1903–1983, Dāvids Rondeli, 1904–1976). Uz ekrāniem tā iznāca 1944. g. vasarā, bet titros Sutas vārda vietā minēts viņa jaunais palīgs Jevgeņijs Mačavariani. Iemesls šai cenzūrai ir Sutas arests 1943. g. septembrī. Faktiski filmas pirmizrādes brīdī Suta pēc deviņiem cietumā pavadītajiem mēnešiem jau bija nošauts kā tautas ienaidnieks.

Sutas ģimene Latvijā par to uzzināja tikai pēc Staļina nāves, kad PSRS sākās rehabilitāciju vilnis. Pirms tam uz rakstiskiem pieprasījumiem no instancēm nāca atbildes, ka Suta joprojām strādā Tbilisi kinostudijā un dzīvo pēc pieraksta.³ 1956.–1959. g. Romana radnieki veica saraksti ar instancēm un noskaidroja, ka Sutas nošaušanas iemesls bijis bēdīgi slavenais “58. pants” — kontrrevolucionārā darbība, bet bez tā tika minēts, ka viņš arī tika apsūdzēts pēc 1932. g. likuma⁴ par maizes kartiņu viltošanu, par ko piesprieda mantu konfiskācija un desmit brīvības atņemšanas gadi.⁵ Politiskais apvairo-

jums drīz tika atcelts, bet kriminālais pants, neskatoties uz vairākiem T. Sutas rakstiskiem lūgumiem, palika negrozīts arī pēc lietas pārskatīšanas. Oficiālais pamatojums tam — “apsūdzību apstiprina lietas materiāli”, un tas, ka “pats apsūdzētais bija atzinis savu vainu”.⁶

20. gs. 50. gadu beigās, neapmierināta ar rehabilitācijas rezultātiem, Tatjana Suta aizbrauca uz Gruziju, kur meklēja informāciju par tēvu, mēģināja tikties un sazināties ar bijušajiem viņa kolēģiem kinostudijā un citiem šajā lietā apsūdzētajiem cilvēkiem, tomēr viņai neizdevās rast skaidrību esošajā situācijā — neviens negribēja tikties un stāstīt par šo savas biogrāfijas drūmo epizodi, daudzi tobrīd vēl bija iebiedēti. Spriežot pēc T. Sutas brauciena laikā veiktajiem pierakstiem Tbilisi kinostudijas arhīvā, iesniegumu par atbrīvošanu no darba pēc paša vēlēšanās Suta bija rakstījis no cietuma.⁷ Arī šie dokumenti ir gājuši bojā minētajā ugunsgrēkā. Daļa no Tbilisi kinostudijas arhīva šobrīd glabājas Gruzijas Valsts vēstures arhīvā, tomēr šajos fondos Sutas vārds nefigurē. Atsevišķu kinostudijas darbinieku arhīvi atrodas Gruzijas Teātra, literatūras un mūzikas muzeja krājumā, bet arī tajos informācija par Sutu nav atrodama. Vienīgā tur esošā liecība ir stopkadru fotogrāfijas no filmām, kuru tapšanā Suta bijis iesaistīts.

20. gs. 90. gados ugunsgrēks plosījās arī Gruzijas Iekšlietu ministrijas arhīvā, kas glabā dokumentus par Gruzijas teritorijā represētajiem cilvēkiem. Tomēr, ja arī tā nebūtu noticis, tik un tā laikā, kad T. Suta atradās Tbilisi, pieeja šim ministrijas arhīvam ierindas PSRS pilsoņiem bija liegta. Līdz savai nāvei T. Suta dzīvoja pārliecībā, ka pret viņas tēvu ierosināta lieta bijusi safabricēta un visi apvainojumi bijuši izvīzīti uz apmelojuma pamata. Šo pozīciju viņa arī izklāstīja vairākās publikācijās par tēvu.⁸

Šobrīd Iekšlietu ministrijas arhīvs ļauj piekļūt saviem fondiem, kuros atrodas arī ieslodzītā R. Sutas lieta. Tajā ir desmit sējumi, no tiem astoņos ir minēts Sutas vārds.

Pirmajā sējumā ir dokumenti par lietas uzsākšanu, arestu pamatojumi, dokumenti par aresta termiņa pagarināšanu, apsūdzēto pārceļšanu no viena cietuma uz otru un apsūdzības gala atzinums. Otrais sējums — Sutas personīgā lieta, ar paša aizpildīto anketu un cietumā veikto pēdējo fotogrāfiju. Trešajā sējumā ir apkopoti visu lietā apsūdzēto rehabilitācijas dokumenti, ceturtajā — no citiem apsūdzētajiem konfiscētie dokumenti, kuru vidū diemžēl nav nekā no tā saraksta, kur uzskaitīts tas, kas bijis Sutam līdzī aresta brīdī — pase, kara biļete, kinostudijas caurlaide, sarakste. Piektajā sējumā ir Gruzijas un Latvijas izmeklētāju sarakste par Sutas ģimeni Latvijā. Saskaņā ar tā laika likumiem tautas ienaidnieka ģimene bija jāizsūta uz nometnēm. No izsūtīšanas R. Sutas sievu — Aleksandru Beļcovu, meitu Taņu un māti Natāliju Sutu izglāba tas, ka pirms savas aizbraukšanas uz Tbilisi viņš jau vairākus gadus nedzīvoja kopā ar ģimeni.⁹ Izmeklētājs izbeidza lietu, jo sievas, meitas un mākslinieka mātes liecības apstiprināja arī viņu kaimiņiene. Sestajā un septītajā sējumā Sutas vārds nefigurē. Astotajā sējumā ir daļa no kameru ziņojumiem, ko pierakstīja drošībasnieku piesūtītie spiegi katra arestanta kamerā. Tātad lietā trūkst dokumentu par izmeklēšanas gaitu, iespējams, trūkst arī spiegu ziņojumu pierakstu no citām arestēto kamerām.

Bez Sutas no Tbilisi kinostudijas tika aizturēti vēl trīs cilvēki: mākslinieks Mihails Gociridze (īstajā uzvārdā Čagareišvili, 1901–1975), stenogrāfiste Margarita Astvacaturova (1912–2013) un rekvizitors, pēc izcelsmes vācietis, kas dzimis un dzīvojis Gruzijā, Vilhelms Sillers. Oficiālais Sutas aresta pamatojums — pret padomju varu vērstie izteikumi un nodomi bēgt no PSRS uz ārzemēm: “Sistemātiskās nauda izpaušmes pret padomju varu; pretpadomiskā agitācija.”¹⁰ Jau nākamajos dokumentos šiem apvainojumiem tika pievienota maizes kartiņu viltošana un draudzīgie kontakti ar divdesmit divus gadus

vecu jaunietai Ļevanu Šeliju (vai Turkiju) (1921–1943) — politisko ieslodzīto, kas tajā brīdī dzīvoja Tbilisi nelegāli, ar viltotiem dokumentiem kā Mustafa Šelija¹¹. Tieši saistība ar šo cilvēku kļuva par aresta iemeslu lielākajai daļai apsūdzēto: kāds bija izmitinājis Ļevanu pie sevis, kāds palīdzējis ar transportu, cits dabūja viņam ieroci — pistoli¹². Ļevans Šelija (vai Turkija) bija nācis no intelligentas aristokrātu ģimenes, kuras locekļi cieta boļševiku represijās, cieta arī pats Ļevans. Kā minēts lietas dokumentos, R. Suta tieši ar šī jaunā gruziņu drauga palīdzību gribēja aizbēgt no PSRS¹³. Arestētais Sutas kolēģis no kinostudijas Vilhelms Sillers savos liecinājumos ziņojis, ka no Sutas bija dzirdējis par viņa plāniem aizbraukt uz kādu frontes līnijai tuvu pilsētu Kaukāzā (cits liecinieks piemin Gruzijas piejūras pilsētu Batumi¹⁴), lai pārietu vāciešu pusē un tad dotos caur Turciju uz Eiropu. Sillers arī piesauc Sutas teikto, ka viņam esot vienalga, kādas varas labā strādāt. Zīmīgi, ka šo Sutas neizvēlīgumu politiskajos jautājumos atzīmēja vēl viņa laikabiedri no Latvijas.¹⁵ Un tas, ko stāstīja Sutas kolēģis no Gruzijas, tiešām varēja būt taisnība.

Lietas dokumentos arestēto sakarā bieži minētie formulējumi — “dzimtenes nodevējs”, “antipadomiskā” un “kontrevolucionārā darbība” — rada šaubīgu iespaidu un liek domāt, ka tie ir Staļina terora realizētāju paranojas rezultāts. Rehabilitācijas dokumenti liecina, ka arestētie tika pakļauti fiziskajam un morālajam spiedienam.¹⁶ Pat minēts drošībasnieka sadista vārds.¹⁷ Tas liek piesardzīgi uztvert visas arestēto sniegtās ziņas un liecības.

Kā jau minēju, atsevišķu lietas sējumu veido kameru ziņojumi. Tajos ir apkopoti spiegu pieraksti no trim kamerām. R. Sutas vārdu savos stāstos minēja viena no arestētajiem, konkrētāk, Marija Amiredžibi. Kā izriet no lietas materiāliem, vietējās dižciltīgās dzimtes pārstāve Marija boļševiku represijās zaudēja vīru un visus īpašumus. Viņas dēls — Mzečabuks Amiredžibi (1921–2013) — vēlāk slavens

gruzīnu rakstnieks arī tika arestēts.¹⁸ Viņš bija vienos gados ar Ļevanu, abi bija draugi. Marijai šī uzturēšanās cietumā jau nebija pirmā. Viņa ar lepniību stāstīja spiedzei, kuru uzskatīja par savu bēdumāsu, ka iepriekšējā aresta laikā viņa nenodeva nevienu no saviem draugiem un paziņām. Marija minēja, ka pēc tam viņai uz ielas sajūsmu par viņas drosmi izteica pat sveši cilvēki. Arī šoreiz Marija bija apņēmības pilna visu noliegt, nesaukt nevienu vārdu un, vēl atrodoties brīvībā, arī pārējos domubiedrus mēģināja pierunāt klusēt aresta gadījumā. Tomēr pēc likteņa ironijas, pašai neapzinoties, viņa izklāstīja visus lietas apstākļus sīkās detaļās savai kameras spiedzei¹⁹. Marija stāstīja, kā vakaros viņas dēls, meita, arī Ļevančiks (domāts Ļevans Šelija) un latvietis R. Suta ar savu draudzeni Margo (domāta Astvacaturova) pulcējās Marijas mājoklī Sarkano partizānu ielā pie radiouztvērēja, kā viņi klausījās vāciešu ziņas no frontes, kā viņi visi gaidīja vācu armijas atnākšanu uz Tbilisi²⁰. Marija pieminēja, ka R. Suta visi ļoti cienīja (tas arī bija saprotami, jo lielākā šī pulciņa daļa bija jauni cilvēki, bet Sutam tolaik jau bija pāri 40 gadiem). Marija arī naivi piebilda, ka viņa bija sajūsmināta par R. Sutas viltotajiem pārtikas taloniem, jo “viņš zīmēja tā, ka nevarēja atšķirt no īstajiem”, un nožēloja, ka šo ienesīgo pasākumu nācās pārtraukt, kad arestēja vienu no iesaistītajiem cilvēkiem. Spiedze ziņojumā piefiksē arī M. Amiredžibi nostāstu par vienu no tādiem vakariem, kad pati Marija, Suta un vēl daži draugi, klausoties ziņas par vācu karaspēka uzbrukumu, sāka sapņot, kas notiks pēc kara beigām, kad PSRS zaudēs — par to viņiem šaubu nebija — un Staļinu sodīs starptautiskā tiesa. Katrs sāka piedāvāt iespējamus soda veidus diktatoram, un, kā atzīmēja Marija, ar īpaši bagātu iztēli izcēlās Suta, kurš stāstīja par inkvizīcijas spīdzināšanas veidu, kad cilvēkam atkailina nervus un, raustot aiz tiem, liekot upurim kratīties konvulsijās.²¹ Grūti noticēt, ka kaut ko tādu spiedze vai pati Marija varēja izdomāt. Spiedzes

pierakstītie ziņojumi no M. Amiredžibi kameras ir pārblīvēti ar maznozīmīgām detaļām, sīkiem faktiem, arī tādiem, kas neattiecas uz lietas būtību. Tas viss liek domāt, ka šie ziņojumi ir diezgan uzticams informācijas avots notikumu rekonstrukcijai. Jādoma, ka drošībnieki izmantoja iegūtās ziņas pratināšanas laikā, lai mulsinātu arestētos un pārliecinātu viņus, ka pārējie jau visu ir izstāstījuši un, turpinot klusēt, viņi tikai pasliktinās savu esošo stāvokli. Tam droši vien bija grūti nenoticēt, jo varēja būt piesaukti notikumi, frāzes, kuras varēja zināt tikai notikuma dalībnieki. Šo versiju par čekistu nelietību apliecina arī tas, ka pēc spiedzes aprakstiem M. Amiredžibi pēc katras pratināšanas kļuva arvien drūmāka un nomāktāka. Īsi pirms tiesas kameras spiedzei viņa bija teikusi, ka tiesas zālē viņa atteiksies no visām savām liecībām un teikšot, ka viņu piespieda to visu parakstīt. Nav zināms, vai šo taktiku M. Amiredžibi izdevās īstenot, bet viņai tika piespriesti desmit brīvības atņemšanas gadi.²²

No M. Amiredžibi kamerā stāstītā izriet, ka jauniešiem — Ļevanam, viņas dēlam M. Amiredžibi un viņu domubiedriem bija ambiciozi plāni. Viņi cerēja izmantot situāciju, kad fašistiskās Vācijas vara nomainīs padomju varu, un juceklī, kas var iestāties uz laiku, viņi ieņems radio staciju un pasludinās neatkarīgu Gruzijas Republiku.²³ Grupas dalībnieki skaidri apzinājās, ka šis plāns ir utopisks, un bija gatavi samierināties ar zaudējumu, tomēr viņiem bija svarīgs pats neatkarības pasludināšanas fakts. Pēc tam Ļevans plānoja bēgt no PSRS uz ārzemēm. Kara atbalstam grupai bija nepieciešami dezertieri, kas tobrīd slēpās mežā. Tieši viņu uzturēšanai vajadzēja drukāt viltus pārtikas kartiņas.²⁴

Kaut gan M. Amiredžibi nosauc maizes kartiņu viltošanu par ienesīgu pasākumu — lietas materiālos ir minēts, ka talonu realizācijā tika iegūts 50 000 rubļu²⁵. Arestēto mantu konfiskācijas protokoli pārsteidz ar savu lakonismu. Lielākai daļai arestēto bez

gultas, krēsla un galda nekā nebija.²⁶ Tas var nozīmēt, ka nauda vai nu tika slēpta, vai nu pilnībā izlietota grupas nodomu realizācijai, bet ne atsevišķu iesaistītu cilvēku savtīgajiem nolūkiem.

Ir zīmīgi, ka, kaut gan kopumā bija arestēti 25 cilvēki un apsūdzēti 23, visas lietas nosaukumam tika piešķirts R. Sutas vārds. Kāpēc? Noteikti Suta atšķīrās uz pārējo fona ar savu izcelsmi. Tikai ar to faktu, ka viņš ir atbraucis no Latvijas — vēl salīdzinoši nesen buržuāziskās valsts — Suta varēja tikt uzskatīts par aizdomīgu personu. Arhīva materiālos ir minēts, ka tieši pēc Sutas aresta lieta no kriminālas pārvērtās par politisku. Minēts arī tas, ka, pamatojoties uz Sutas liecībām, tika arestēti pārējie grupas dalībnieki.²⁷ Tomēr jāatceras, ka R. Sutam, tāpat kā M. Amiredžibi, kamerā varēja atrasties čekistu spiegs. Visi lietas materiāli cieta arhīva ugunsgrēkā 20. gs. 90. gados, un mape ar Sutas kameras ziņojumiem varēja aiziet bojā. Tādā gadījumā Sutas vaina nav lielāka par M. Amiredžibi un citu arestēto vainu, kuriem kamerā bija spiegi. Jāpiebilst, ka dokumentos apsūdzētajiem ir minēts, uz kuru cilvēku liecību pamata ir apstiprināta viņu vaina, un lielai daļai minēti citu arestēto vārdi, nevis Sutas vārds.²⁸ Iespējams, ka Sutam no visiem grupas dalībniekiem bija vismazākā motivācija ziedot savu dzīvību neatkarīgās Gruzijas idejai, bet tas nenozīmē, ka viņš apzināti varēja kļūt par nodevēju.

Par Sutas izciestajām fiziskajām mokām liecina viņa pēdējā fotogrāfija, kurā redzama mākslinieka novājējusi seja. Tās izteiksmē nolasāms izmisums un rūgtums. Talonos par izsaukšanu uz pratināšanu minētais laiks ir plkst. 2:00, 2:30, 3:00 naktī, plkst. 4:00 no rīta²⁹ — laiks, kad cilvēkam ir tik grūti pretoties morālajam spiedienam. Tādā režīmā pavadītie deviņi mēneši noteikti kļuva par nopietnu pārbaudījumu māksliniekam.

Lietas materiāli nesniedz atbildes uz visiem jautājumiem. Piemēram, nav zināms, kur Suta Tbilisi dzīvoja. Kaimiņi pēc

pieraksta adreses liecināja, ka viņš tur tikai pārlaida pāris nakšu tūlīt pēc atbraukšanas Gruzijā.³⁰ Sutu arestēja Pļehanova ielā 129.³¹ Tur dzīvoja cits arestētais Šalva Gvelesiāni — evakuēta hospitāļa mantzinis, kas, spriežot pēc lietas dokumentiem, rakstijis viltotas izziņas dezertieriem.³² Vai Suta dzīvoja Pļehanova ielā, vai tikai tur uzturējās tieši aresta brīdī — nav zināms. Spiedze no M. Amiredžibi kameras ziņoja, ka Marija nosauca Margaritu Astvacaturovu par Sutas mīļāko.³³ Varbūt Suta dzīvoja pie viņas Davitašvili ielā 9? Savās liecībās viņš saka tieši tā.³⁴ Bet pati Margarita sava mūža nogalē noliedza, ka viņai varēja būt tuvas attiecības ar Sutu.³⁵ Margarita arī minēja, ka maizes kartiņas tika drukātas pie Mzečabuka Amiredžibi. Bet Sutas liecībās ir teikts, ka drukas ierīces tika pārvietotas no viena mājokļa uz otru³⁶. Spriežot pēc lietas materiāliem, kādu laiku tās atradās kinostudijas mākslinieka Mihaila Gociridzes dzīvoklī,³⁷ bet beigās to konfiscēja vienam no apsūdzētajiem — Givi Čaidze.³⁸ Drukai tika izmantots papīrs ar ūdenszīmēm, gumijas veltnītis drukai, skābe, glicerīns un citas vielas. Grupa izmantoja arī spiestuves talonu klišējas.

M. Astvacaturova atcerējās, ka Suta, atbraucot, parādījās pirmoreiz kinostudijā laka korpēs un baltā krekļā, un šajās laka korpēs viņu arī aizveda no tiesas zāles nāves soda izpildīšanai.³⁹ Sutu apglabāja kopējā kapā Tbilisi nomalē, kur atdusas vietu atrada arī citi represētie. Šī vieta Gruzijas vēsturniekiem un lekšlietu ministrijas arhīva darbiniekiem ir zināma. Šobrīd tur iekārto memoriāla plāksni un nelielu pieminekli. Tomēr punktu šajā lietā droši vien izdosies pielikt tikai tad, kad izdosies atrast Romana Sutas dēlu — 1929. g. dzimušo Polu Valdemāru Sutu, kura vārdu mākslinieks pats ierakstījis savā anketā⁴⁰ un par kura māti un viņa paša pastāvēšanu Latvijā līdz šim nekas nebija zināms.

Avoti un piezīmes

- ¹ Lapenieks V. *Dullā Daukas piezīmes*. Grand Haven (Michigan): Gauja, 1977. 153.–154. lpp.
- ² Tatjanas Sutas pierakstu klade. 20. gs. 60.–70. gadi. R. Sutas un A. Beļcovas muzejs. Kol. Nr. SB/D-1908.
- ³ LPSR Augstākās padomes prezidija priekšsēdētāja Pieņemamās daļas izsniegta izziņa N. Sutai par R. Sutas pieraksta adresi Gruzijā. 1946. R. Sutas un A. Beļcovas muzejs. Kol. Nr. SB/D-409.
- ⁴ Likums par valsts īpašuma aizsardzību. Pieņemts 1932.gada 7.augustā. Tautā saukts — “likums par trim vārpiņām”.
- ⁵ T. Sutai adresēts ziņojums no PSRS Galvenās kara prokuratūras. 22.09.1959. R. Sutas un A. Beļcovas muzejs. Kol. Nr. SB/D-415.
- ⁶ Turpat.
- ⁷ Tatjanas Sutas pierakstu klade. 20. gs. 60.–70. gadi.
- ⁸ Suta T. *Romans Suta*. Rīga: Liesma, 1975. 115.–116. lpp.; Suta T. *Romans Suta*. Rīga: Latvijas enciklopēdija, 1996. 17. lpp.
- ⁹ Beļcova un Suta salaulājās otrreiz 1941. g. 22. jūnijā, bet par šo faktu izmeklētājs, spriežot pēc pratināšanas protokola un citiem dokumentiem, nebija informēts. Arī Beļcova par to neko neteica.
- ¹⁰ Gruzijas lekšlietu ministrijas arhīvs. 6. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 1. sēj. Lapas visos lietas sējumos nav numurētas.
- ¹¹ Lietas dokumentos saukts gan par Mustafu Šeliju, gan Ļevanu Šelija.
- ¹² Turpat.
- ¹³ Apsūdzības gala atzinumā citēts Tbilisi Kinostudijas rekvizitora V. Sillera teiktais pratināšanas laikā. Gruzijas lekšlietu ministrijas arhīvs. 6. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 1. sēj.
- ¹⁴ Kameru ziņojumi no M. Amiradžibi kamearas spiedzes Mērijas Š. Gruzijas lekšlietu ministrijas arhīvs. 6. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 8. sēj.
- ¹⁵ Sils H. Jefiņi un stīvie bandīti no cikla “Tēvi un dēli”. *Jaunā Gaita*. Nr. 28, 1961. 17.–24. lpp. Šajā tekstā Sils arī citē L. Laicena viedokli par Sutu: “Mums var būt labvēlība pret viņa darbu un prasmī, bet tas nenozīmē, ka viņš kreisā frontē iestādīnātos.” Turpat, 24. lpp.
- ¹⁶ Gruzijas lekšlietu ministrijas arhīvs. 6. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 3. sēj.
- ¹⁷ Turpat.
- ¹⁸ Saskaņā ar tiesas spriedumu Mzečabukam Amiredžibi bija jāpavada nometnēs 25 gadi, viņš trīs reizes bēga. Pirmajā reizē brīvībā pavadīja četrarpus gadus, dzīvoja Baltkrievijā un strādāja tur par mežsaimniecības direktoru. Otrreiz viņu noķēra pēc 13 mēnešiem un trešoreiz — pēc 32 stundām. Noriļskas nometnē bijis ieslodzīto sacelšanās vadītājs. Pēc atbrīvošanas Amiradžibi publicēja vairākus literārus darbus, no kuriem slavenākais ir “Data Tutašhia” (1. daļa, 1973. g., 2. daļa, 1975). Apglabāts Gruzijas dižgaru panteonā Mtacmindas kalnā.
- ¹⁹ Šeit un turpmāk visi citētie fakti ir no M. Amiredžibi kameras ziņojumu mapes. Gruzijas lekšlietu ministrijas arhīvs. 6. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 8. sēj.
- ²⁰ Pēc lietas materiāliem tādas pulcēšanās notika vēl četrus dzīvokļos. Apsūdzības gala atzinums. Gruzijas lekšlietu ministrijas arhīvs. 6. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 1. sēj.
- ²¹ Gruzijas lekšlietu ministrijas arhīvs. 6. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 8. sēj. Apsūdzības gala atzinumā ir minēts, ka tādu tribunālu ar visu pasaules valstu žurnālistu uzaicināšanu plānoja rīkot pēc varas pārņemšanas paši grupējuma dalībnieki. Gruzijas lekšlietu ministrijas arhīvs. 6. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 1. sēj.

- ²² Apsūdzēto un piespriesto sodu saraksts. Gruzijas leikšlietu ministrijas arhīvs. 6. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 1. sējums.
- ²³ Šie fakti arī minēti Vahtanga Džordžadze, Arčila Culukidze un vēl četru apsūdzēto apvainojumu sarakstā. Gruzijas leikšlietu ministrijas arhīvs. 6. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 1. sēj. Apsūdzības gala atzinumā ir citēts plānotā radio paziņojuma teksts: "Gruzijas tautas griba pasludina neatkarīgu valsti. Ja pat neizdosies gāzt padomju varu Gruzijā, tad lai visa pasaule zina, ka šī sacelšanās ir apliecinājums tam, ka gruzīnu tauta nevēlas padomju varas valdīšanas sistēmu". Gruzijas leikšlietu ministrijas arhīvs. 6. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 1. sēj.
- ²⁴ Gruzijas leikšlietu ministrijas arhīvs. 6. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 8. sēj. Par dezertieriem, arī Šalvas Svanidzes liecības un apsūdzības gala atzinumā, uzbrukuma minēto konkrēto laiku un uzbrukuma mērķu uzskaitīšanu. 6. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 1. sēj.
- ²⁵ Apsūdzības gala atzinums. Gruzijas leikšlietu ministrijas arhīvs. 6. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 1. sēj.
- ²⁶ Protokoli par arestēto mantu konfiskāciju. Gruzijas leikšlietu ministrijas arhīvs. 6. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 1. sēj.
- ²⁷ Dokumenti par lietas pārskatīšanu, kas notika 1959. g. Gruzijas leikšlietu ministrijas arhīvs. 6. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 4. sēj.
- ²⁸ Gruzijas leikšlietu ministrijas arhīvs. 6. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 1. sēj.
- ²⁹ Gruzijas leikšlietu ministrijas arhīvs. 66. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 2. sēj.
- ³⁰ Gruzijas leikšlietu ministrijas arhīvs. 6. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 1. sēj.
- ³¹ Turpat.
- ³² Apsūdzības gala atzinums. Turpat.
- ³³ Gruzijas leikšlietu ministrijas arhīvs. 6. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 8. sēj.
- ³⁴ Apsūdzības gala atzinumā citēti Sutas vārdi, kuros viņš saka, ka dzīvojis kopā ar M. Astvacaturovu aptuveni divarpus mēnešus pirms aresta. Gruzijas leikšlietu ministrijas arhīvs. 6. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 1. sēj.
- ³⁵ Autores telefona saruna ar M. Astvacaturovas paziņu Nino Kitovani. 12.08.2016.
- ³⁶ Gruzijas leikšlietu ministrijas arhīvs. 6. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 1. sēj.
- ³⁷ Turpat.
- ³⁸ Turpat.
- ³⁹ Autores telefona saruna ar M. Astvacaturovas draudzeni Nino Kitovani. 12.08.2016.
- ⁴⁰ Arestētā R. Sutas anketa. Gruzijas leikšlietu ministrijas arhīvs. 6. f., arh. Nr. 44264, lieta Nr. 24814-69, 2. sēj.

Par autori

Dr.art. Natalja Jevsejeva ir Romana Sutas un Aleksandras Beļcovas muzeja vadītāja un kolekcijas glabātāja. Zinātnisko interešu loks — Latvijas un Eiropas modernisms, 19.–20. gs. Eiropas māksla.

About the Author

Dr. art. Natalja Jevsejeva is a curator of the Memorial Collection and Head of the Museum of Romans Suta and Aleksandra Beļcova. Range of scientific interests — Latvian and European modernism, European art in the 19th and 20th centuries.

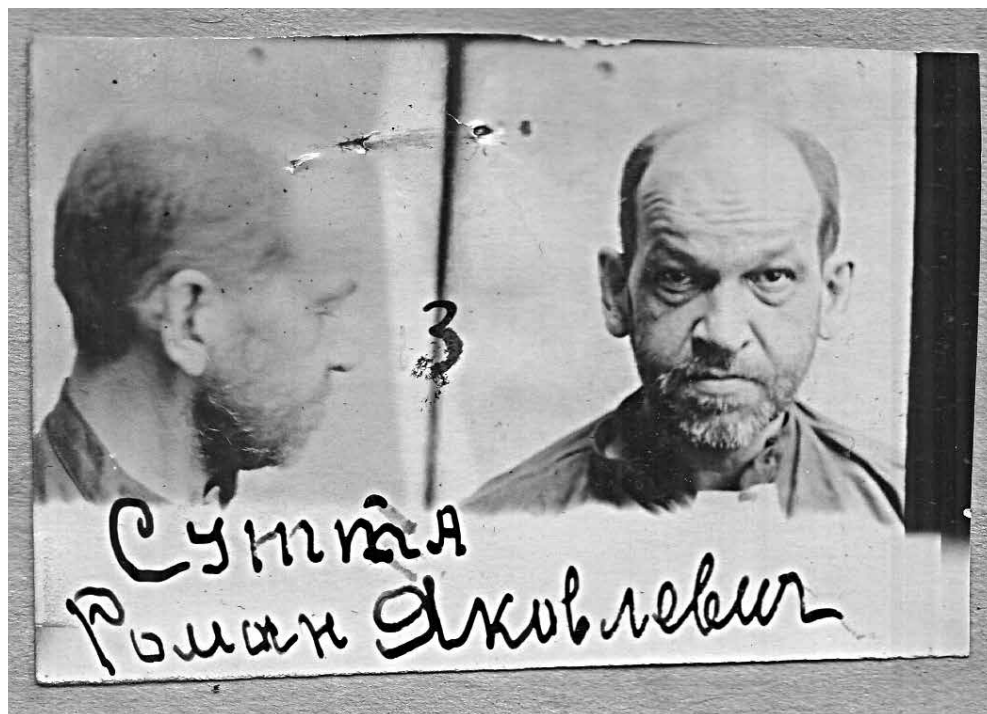
LAST YEARS OF LIFE IN GEORGIA OF ARTIST ROMANS SUTA (1896–1944)

Natalja Jevsejeva

Natalja.Jevsejeva@Inmm.lv

Summary

Romans Suta left Latvia in the summer of 1941 and moved to Georgia. The reason was a phone call from Director of Tbilisi Film Studio Mikhail Chiaureli who offered Suta a movie decorator job. Suta received this invitation during his visit in Moscow in the spring of 1941, when he met Chiaureli. In Tbilisi Suta managed to complete three movies but his successful career was disrupted by his arrest in September of 1943. Suta was arrested for counterrevolutionary activity and anti-Soviet statements and he spent nine months in prison. Investigation of this case turned out to be a serious and loud process that led to arrest of 23 people, and several of them, including Suta, were sentenced and executed. Materials of the Archive of the Ministry of Internal Affairs of Georgia allows partially to reconstruct these events and understand the role of Suta in this case.

Romans Suta (1943–1944)

Mzečabuks (Čabua) Amiredžibi

Šalva Maglakelidze

Šalva Beridze

Leo Kereselidze

Džordži Magalašvili

Levans Abdušelišvili

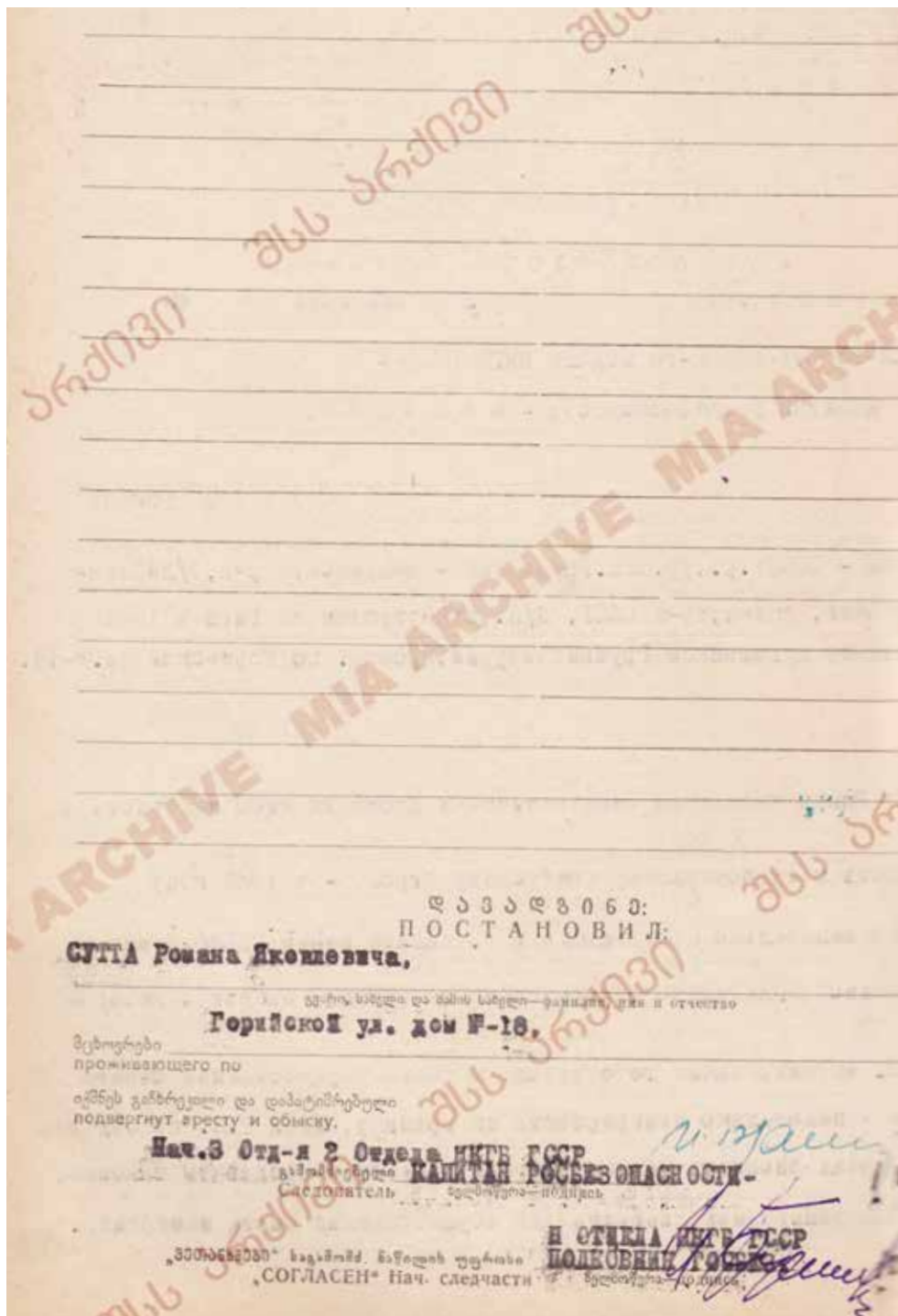
Levans (Mustafa) Šelija

Šalva Svanidze

Mzečabuks (Čabua) Amiredžibi

Lēmuma beigu daļa

Передавая анкету для заполнения арестованному —
запрашивается. Заполняется со слов арестованного и про-
веряется по документам.

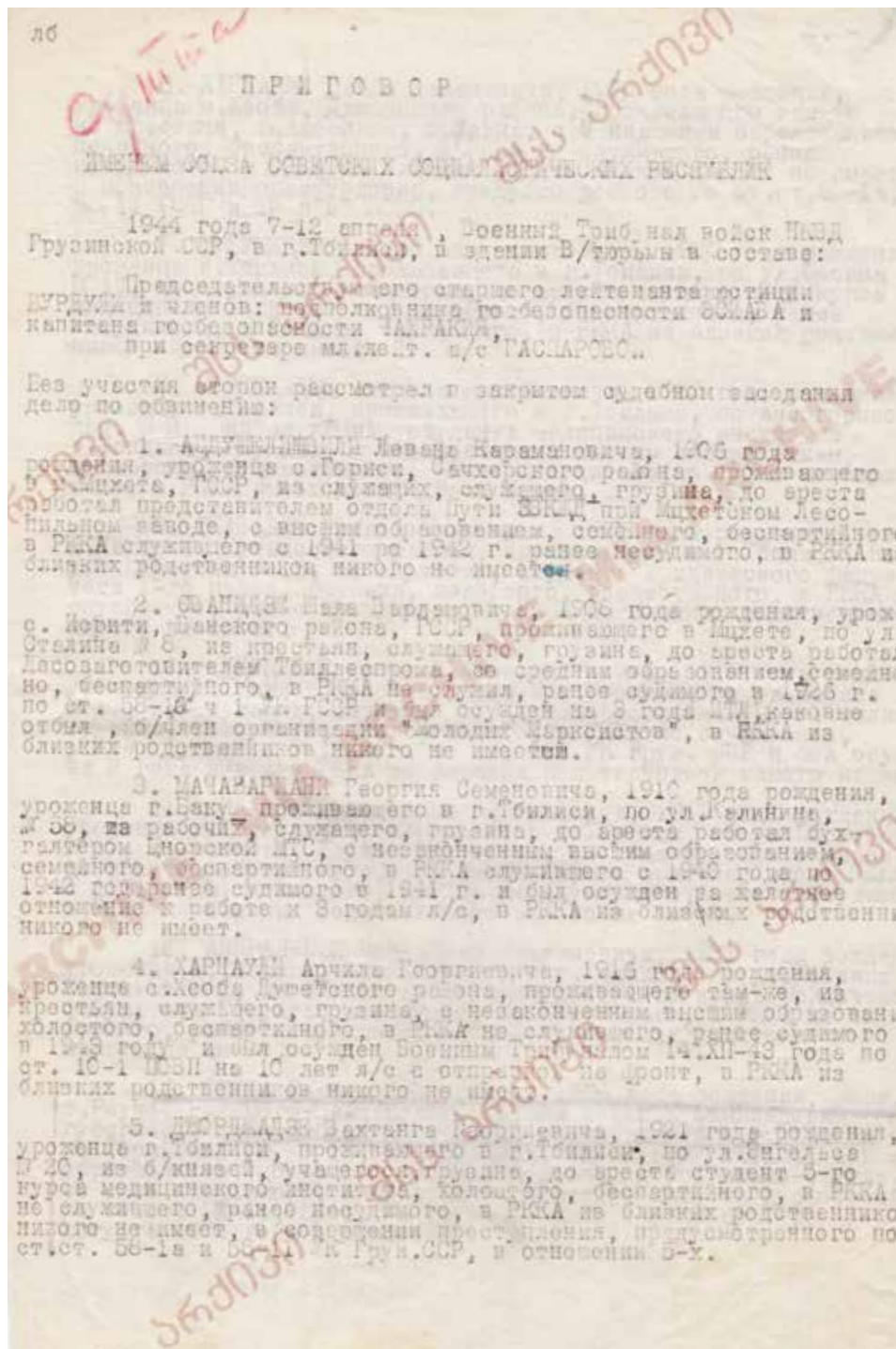
АНКЕТА АРЕСТОВАННОГО

ВОПРОСЫ	ОТВЕТЫ
Фамилия	Сутта
Имя и отчество	Роман Яковлевич
Возраст и место рождения	Родился в 1984 году, село Раджа, Римс-Вендского р-н Лифляндской губернии
Постоянное место жительства до ареста (подробный адрес)	Село Малиши Горшечное с/п годна область край
Профессия и специальность	Кудоменик
Последнее место работы или вид занятий до ареста	а) Управляющий предприятия Грескипран б) должность Кудоменик в) звание г) если не работает — когда и откуда уволен

Аrestētā R. Sutas anketa (sākums)

В О П Р О С Ы	О Т В Е Т Ы
7. Национальность	<i>Лабвис</i>
8. Гражданство (при отсутствии паспорта, указать какой документ удостоверяет гражданство или записано со слов)	а) гражд. (подд.) <i>Лабвисской Р.С.Р.</i> б) паспорт серии <i>№</i> кем и когда выдан <i>Лабвисск</i>
9. Партийная принадлежность	а) в прошлом <i>б/п</i> б) в настоящее время <i>б/п</i> билет № _____
10. Образование общее и специальное (подчеркнуть и указать что закончил)	высшее, среднее, низшее <i>Закончил</i> специальное <i>Юридическую специальность</i> специальное <i>Юридический</i>
11. Социальное происхождение (кем были отец и мать)	<i>Из Вуцетских</i>
12. Судимость (состоял под судом и следствием, где, когда, за что, приговор)	<i>Нет</i>
13. Приводы (каким органом, когда, по подозрению в каких преступлениях и по какому фактическому)	<i>Нет</i>

Anketas turpinājums

Spriedums (sākums)

6. ХАРНАВИИ Цепля Леопольдович, 1904 года рождения, уроженца с. Дабое, Душетиного района, проживавшего там же из крестьян, должник, грузина, с 8-классным образованием, семейного, беспартийного, в РИКА не служившего, ранее несудимого, в РИКА из близких родственников никого не имеет, в советский преступник, предосторожного по ст.ст. 55-11 УК РСФСР и 12 п"в" ЮЗН.

7. ЦУКИЦИДЗЕ Артур Анеподистович, 1924 года рождения, уроженца г. Тбилиси, проживавшего в г. Тбилиси, по ул. Бесика № 17, из служащих, учащегося, до ареста студент 2-го курса медицинского института, холостого, беспартийного, ранее несудимого, в РИКА не служившего, в РИКА из близких родственников никого не имеет.

8. ЮРНИЦАДЗЕ Амирая Николаевич, 1922 года рождения, уроженца г. Тбилиси, проживавшего в г. Тбилиси, по Ансоговскому пер. № 1, из служащих, студента медицинского института в г. Тбилиси, грузина, с незаконченным высшим образованием, холостого, беспартийного, ранее несудимого, в РИКА не служившего, в РИКА имеет двоюродного брата.

9. ТКАЦАДЗЕ Реваз Шаврович, 1925 года рождения, урож. с. Наргараи Кутаисского района, проживавшего в г. Тбилиси, по ул. Керетели № 15, из служащих, студента юридического факультета 1-го курса, грузина, холостого, беспартийного, в РИКА не служившего, ранее несудимого, в РИКА из близких родственников никого не имеет.

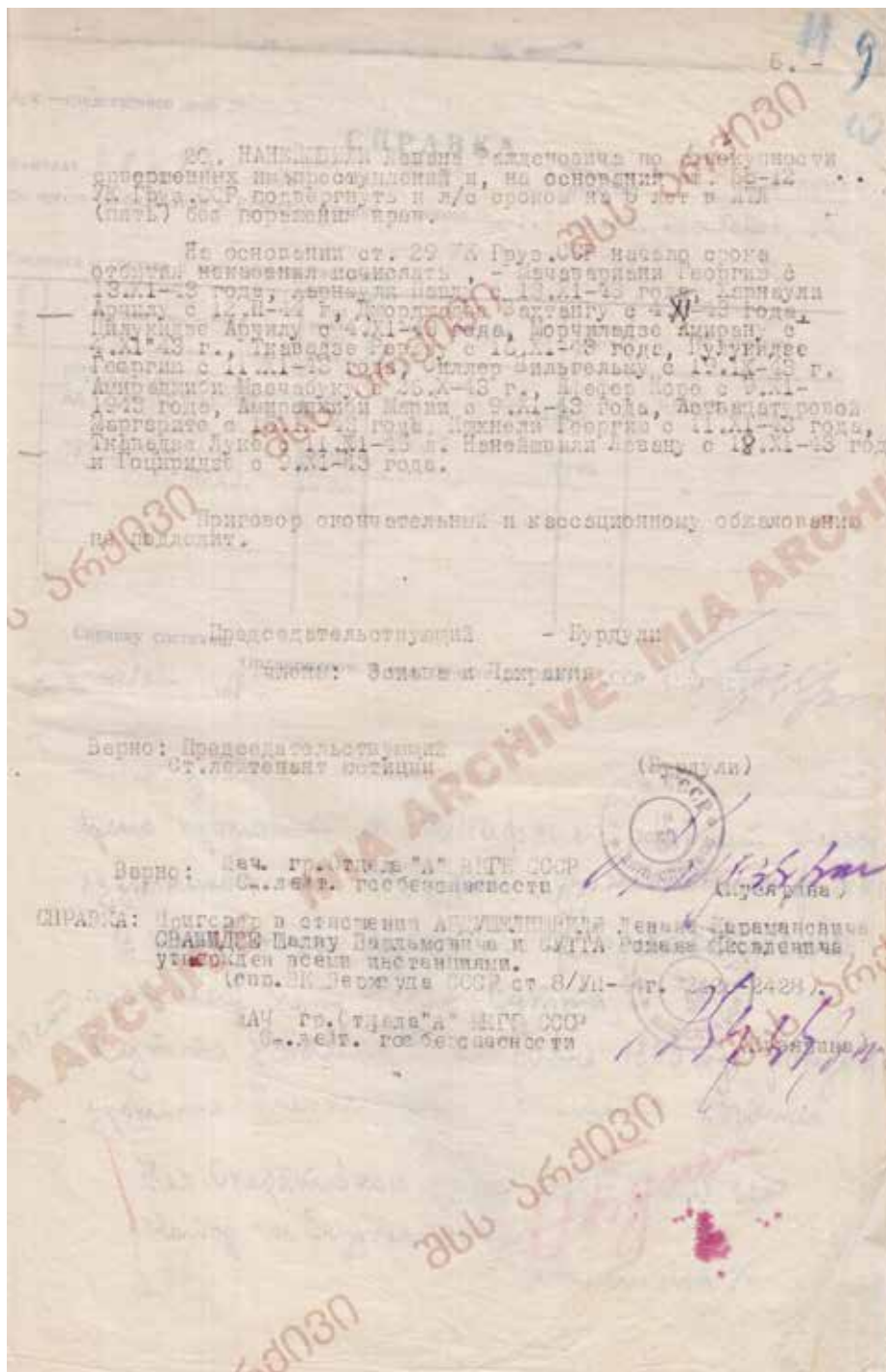
10. ЦУКИЦИДЗЕ Георгий Анеподистович, 1914 года рождения, уроженца г. Тбилиси, проживавшего в г. Тбилиси, по ул. Бесика № 17, из служащих, студента политехнического техникума г. Тбилиси, грузина, холостого, беспартийного, в РИКА не служившего, ранее судимого в 1942 г. по ст. 302 УК Груз. ССР и был осужден на 2 года л/с, в РИКА из близких родственников никого не имеет.

11. СИМОНЕРА Елизавета Васильевна, 1918 года рождения, уроженца г. Тбилиси, проживавшего в г. Тбилиси, по ул. Пестковско-го № 27, из рабочих, служащего, немца, со средним образованием, до ареста работала буфетной дежурной одного заведения, члена ВЛКСМ с 1931 года, холостого, в РИКА не служившего, ранее несудимого, в РИКА из близких родственников никого не имеет.

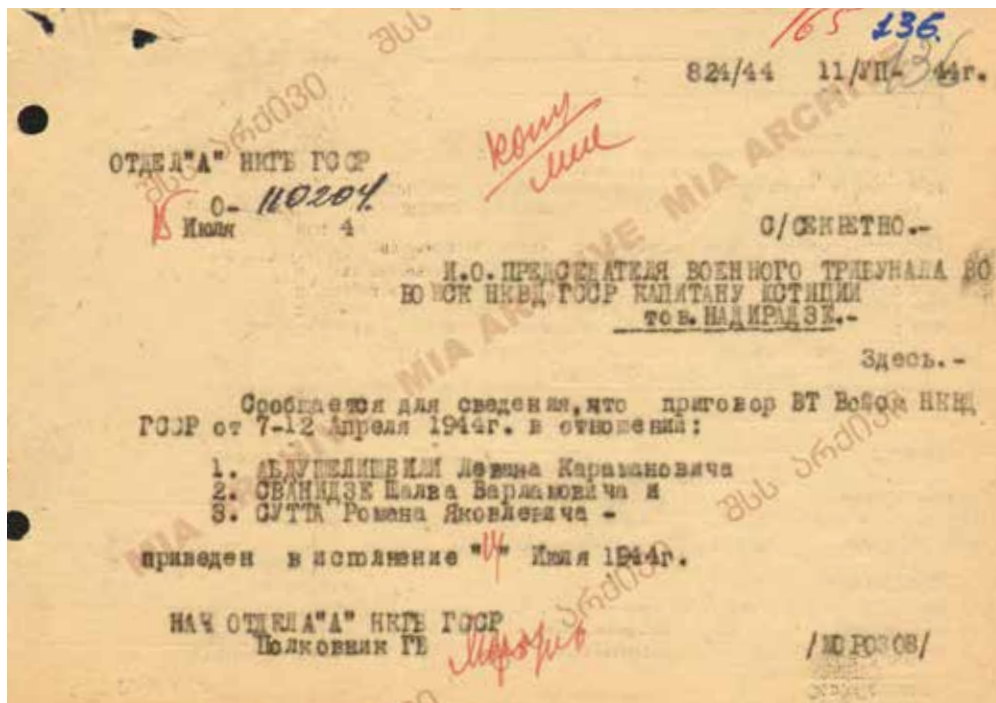
12. АМИРАДЗЕ Мачекуа Ираклиевич, 1921 года рождения, уроженца г. Тбилиси, проживавшего в г. Тбилиси, по ул. Красных Партизан № 2, из близких друзей, студент 1-го курса юридического факультета Госюнта, холостого, беспартийного, в РИКА не служившего, ранее несудимого, в РИКА из близких родственников никого не имеет.

13. ~~СИГА Роман Иванович, 1906 года рождения, урож. с. Рауно, Ринского-Венденского района (нынеш. Финляндия), губернии, эвакуирован в г. Тбилиси, проживавшего в г. Тбилиси по Тбилисской ул. № 18, из служащих, служащего латыша, с высшим образованием, до ареста работал художником Груз-кино-студии, со слов несудимого, в советский преступник, предосторожного по ст.ст. 55-1а, 55-11 УК Груз. ССР и по закону от 7-го августа 1932 года в отношении 7-х.~~

Spriedums (turpinājums)

Spriedums (beigu daļa)

Rakstisks ziņojums par nāvessoda izpildi 1944. g. 14. jūlijā